

ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΓΑΛΑΚΤΟΠΑΡΑΓΩΓΟ ΑΓΕΛΑΔΟΤΡΟΦΙΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

**Δημήτρης Δημόπουλος, Στάθης Κλωνάρης
Λεωνίδας Λουλούδης, Βαγγέλης Καζάζης***

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία έχει ως στόχο να προσδιορίσει το βαθμό κοινωνικοοικονομικής εξάρτησης των περιφερειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τον κλάδο της γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας. Η υιοθετούμενη μεθοδολογία, αξιοποιώντας τις διαθέσιμες βάσεις δεδομένων της Eurostat, συνίσταται σε μία «βήμα προς βήμα» προσέγγιση, βασιζόμενη στην κατασκευή ορισμένων ποσοτικών δεικτών, έκαστος των οποίων αποτυπώνει ορισμένες σημαντικές διαστάσεις της κοινωνικοοικονομικής εξάρτησης των περιφερειών της Ε.Ε. από το συγκεκριμένο κλάδο παραγωγής. Ο συνολικός βαθμός εξάρτησης της κάθε περιφέρειας προκύπτει εμπειρικά με συνδυαστική ποιοτική ανάλυση όλων των επιμέρους δεικτών. Παράλληλα, η εργασία επιχειρεί τη γεωγραφική απεικόνιση των πληροφοριών που αναφέρονται σε αυτά τα δεδομένα με τη χρησιμοποίηση Γεωγραφικών Πληροφοριακών Συστημάτων (GIS).

Towards a Geography of the Dependent on Dairy Cattle Production Areas of the European Union

**D. Dimopoulos, S. Klonaris
L. Louloudis, V. Kazazis**

ABSTRACT

This article is a methodological attempt to determine the degree of social dependency of E.U. regions on the dairy cattle production sector. The adopted methodology, exploiting the available Eurostat databases, consists in a step-by-step process based on the invention of certain quantitative indicators, each one illustrating the position of the particular subsector of animal production in the socio-economic processes of each region. The overall degree of each region's dependency is deduced empirically through a qualitative analysis combining all the individual indicators. At the same time this article, by employing Geographical Information Systems (GIS), carries out a geographical illustration of the information relating to these data.

* Ο γεωπόνος Δ. Δημόπουλος (MSc) και ο γεωργοοικονομολόγος Σ. Κλωνάρης (PhD) είναι επιστημονικοί συνεργάτες, ο Λ. Λουλούδης Αναπληρωτής Καθηγητής στο Εργαστήριο Γεωργικών Εφαρμογών, Γεωργικών Συστημάτων και Αγροτικής Κοινωνιολογίας του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών (e-mail: louloudis@aua.gr) και ο οικονομολόγος Βαγγέλης Καζάζης υπεύθυνος Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών.

1. Ευρωπαϊκή κτηνοτροφία: προς την εναρμόνιση νέων κοινωνικών αιτημάτων και πολιτικών διαχείρισης

Στο κατώφλι της νέας χιλιετίας πολλές είναι οι προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει ο αγροτικός τομέας. Το διεθνές περιβάλλον αλλά και εκείνο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μεταβάλλονται ταχύτατα, γεγονός που συνεπάγεται αβεβαιότητα, κινδύνους, αλλά και νέες ευκαιρίες ανάπτυξης. Αυτές τις μεταβολές επιχειρεί να παρακολουθήσει και η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ), αφενός προσαρμοζόμενη στα νέα δεδομένα και αφετέρου πιεζόμενη από τις επιταγές του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου για την απορρύθμιση του αγροτικού τομέα. Οι πολιτικές προστασίας του γεωργικού εισοδήματος, μέσω της Κοινής Οργάνωσης Αγορών των κυριότερων αγροτικών προϊόντων, οι οποίες κυριάρχησαν σχεδόν επί τέσσερις δεκαετίες με αξιοσημείωτη επιτυχία, πράγματι υποχωρούν προσαρμοζόμενες, εννοείται όχι χωρίς τις ενστάσεις και, κατά περίπτωση, τις έντονες διαμαρτυρίες των οργανωμένων ομάδων πίεσης αγροτικής προέλευσης (Bove & Dutour 2001).

Υπό αυτές τις συνθήκες, στο νέο καθεστώς αγροτικής πολιτικής που σταδιακά διαμορφώνεται, οι μηχανισμοί της είτε απελευθερωμένης είτε, για την ακρίβεια, λιγότερο προστατευμένης αγοράς αναλαμβάνουν έναν όλο και αποφασιστικότερο ρόλο. Παράλληλα, τόσο η κρατική όσο και, κυρίως, η διακρατική παρέμβαση επαναπροσανατολίζονται, προκειμένου να υπηρετήσουν τις νέες ιεραρχήσεις αξιών οι οποίες προβάλλονται από τις λεγόμενες κοινωνίες της ύστερης νεωτερικότητας. Μεταξύ αυτών ξεχωρίζουν: η προστασία του περιβάλλοντος, η διατομεακή ή «ολοκληρωμένη» αγροτική ανάπτυξη, η διασφάλιση της ποιότητας και της υγιεινής των προϊόντων διατροφής, ο βιοηθικός διακανονισμός της σχέσης του ανθρώπου με τον υπόλοιπο φυσικό κόσμο, η οικολογική, ιστορική, αισθητική αυταξία του αγροτικού τοπίου.

Συμπληρωματικά, βέβαια, προκειμένου να ιχνογραφηθεί το πλαίσιο των ριζοσπαστικών αλλαγών, εντός του οποίου εγγράφονται οι νέες υπό διαμόρφωση πραγματικότητες του αγροτικού τομέα της Ένωσης, δεν πρέπει να υποτιμηθεί ο ανατρεπτικός χαρακτήρας των σημαντικών τεχνολογικών καινοτομιών, οι οποίες, με αιχμή του δόρατος την ευρέως κοινολογούμενη ως «βιοπληροφορική», επηρεάζουν σημαντικά τόσο την παραγωγική διαδικασία όσο και τις δομές των αγορών (Lowe & Brouwer 2000). Ενώ, τέλος, δεν στερείται ιδιαίτερης σημασίας, παραμένοντας στο ίδιο αναλυτικό πλαίσιο, η νέα πολιτικοοικονομική συγκυρία που δημιουργήθηκε στην Ευρώπη ύστερα από την κατάργηση των καθεστώτων των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και την ακολουθήσασα πολιτική απόφαση για τη διεύρυνση της Ένωσης προς τις χώρες αυτές. Η εν λόγω απόφαση αναμένεται να επηρεάσει αποφασιστικά τη μετεξέλιξη της ΚΑΠ, με την έννοια ότι οι υποχρεώσεις της Ένωσης, ιδιαιτέρως προς τους εκτεταμένους αγροτικούς τομείς ορισμένων υποψηφίων προς ένταξη χωρών, συνεπάγεται ριζικές αλλαγές τόσο στην κατανομή των πόρων όσο και στη διάρθρωση της παραγωγής και των εμπορικών ροών (Fischler 2001).

Αν τα παραπάνω ισχύουν γενικά για τον αγροτικό τομέα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κάθε επιμέρους υποτομέας αντιμετωπίζει επιπρόσθετα τα δικά του προβλήματα. Η κτηνοτροφία δεν αποτελεί εξαίρεση. Κάθε άλλο μάλιστα. Η ειδική πρόκληση για την πολιτική διαχείρισης της ζωικής παραγωγής στην Ευρωπαϊκή Ένωση συνίσταται στην ανεύρεση ενός νέου σημείου ισορροπίας

μεταξύ της διασφάλισης βιώσιμου γεωργικού εισοδήματος και ικανοποιητικών τιμών καταναλωτή αλλά και της αποτροπής της καταστροφής του περιβάλλοντος και της επανάληψης των διατροφικών κρίσεων, οι οποίες με ανησυχητική συχνότητα έχουν πλήξει βαρύτατα μεγάλης οικονομικής σημασίας κλάδους της ευρωπαϊκής κτηνοτροφίας (π.χ. «διοξίνες» στα κοτόπουλα, σπογγώδης εγκεφαλοπάθεια βοοειδών, αφθώδης πυρετός προβάτων) την τελευταία δεκαετία.

Στην παρούσα εργασία θα μας απασχολήσει ειδικότερα η γαλακτοπαραγωγός αγελαδοτροφία, ένας πολύ σημαντικός κλάδος, όπως αποδεικνύει το υψηλό ποσοστό (18%) συμμετοχής του στο συνολικό ακαθάριστο αγροτικό προϊόν της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πρόκειται εξάλλου για κλάδο ιδιαίτερων εξαγωγικών επιδόσεων, καθώς χάρις σε αυτόν η Ε.Ε. κυριαρχεί στη διεθνή σκηνή καλύπτοντας πάνω από το 40% της παγκόσμιας αγοράς αγελαδινού γάλακτος (Fennel 1997, European Commission 1997). Βεβαίως, οι επιδόσεις αυτές οφείλονται εν πολλοίς στον μέχρι σήμερα ισχύοντα υψηλό βαθμού προστατευτισμού και ενίσχυσης του κλάδου, κυρίως μέσω του καθεστώτος των ποσοστώσεων (quotas) στην παραγωγή γάλακτος. Η πολιτική των ποσοστώσεων στην παραγωγή αγελαδινού γάλακτος εφαρμόστηκε για πρώτη φορά το 1984^[1] προκειμένου να συγκρατήσει το ρυθμό συσσώρευσης πλεονασμάτων του γάλακτος και των προϊόντων του στην (τότε) Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Ταυτόχρονα όμως οι ποσοστώσεις πέτυχαν να διατηρήσουν την τιμή του γάλακτος σε ικανοποιητικά επίπεδα, εξασφαλίζοντας το εισόδημα των παραγωγών και αποτρέποντας την εξαφάνιση του κλάδου στις μειονεκτικές περιοχές.^[2]

Την τελευταία πενταετία, όπως ήδη ειπώθηκε, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ) πιέζει την Ένωση για περαιτέρω απελευθέρωση των αγορών, μείωση του προστατευτισμού και ειδικότερα, όσον αφορά τον τομέα της αγελαδοτροφίας, τη σταδιακή αλλά εντέλει πλήρη κατάργηση των ποσοστώσεων. Ενώπιον αυτών των εξελίξεων, δεν είναι λίγοι εκείνοι που αναρωτιούνται κατά πόσο όλα τα παραπάνω είναι δυνατόν να πραγματοποιηθούν χωρίς να θιγούν μερικές «βασικές αναγκαιότητες» της ευρωπαϊκής αγροτικής πολιτικής, όπως είναι η επιβίωση των μικρών παραγωγών, ιδιαίτερα σε οριακές και μειονεκτικές περιοχές και η διατήρηση του πληθυσμού της υπαίθρου (Pezaros 2000).

Στην αγροτική υπαίθρο της σημερινής Ε.Ε. εξακολουθεί να υπάρχει μια μεγάλη ποικιλομορφία κτηνοτροφικών συστημάτων, τα οποία στηρίζονται σε λειτουργικούς συνδυασμούς της χρήσης των φυσικών πόρων και των τοπικών σχέσεων κοινωνικής οργάνωσης της παραγωγής. Επίσης, σε πολλές αγροτικές περιοχές, η κτηνοτροφία έχει αποτελέσει ιστορικά την κινητήρια δύναμη της τοπικής οικονομικής και κοινωνικής εξέλιξης και είναι υπεύθυνη για την παραγωγή και διατήρηση τοπίων και οικοτόπων που θεωρούνται, υπό την οπτική των σημερινών αξιολογήσεων του αγροτικού τοπίου και της φύσης, ως υψηλής αισθητικής και περιβαλλοντικής αξίας διατηρητέα εθνικά αποθέματα ή/και μνημεία (Baldock et al 1993, Beaufoy et al 1994, Signal 2000).

Την τελευταία εικοσαετία ο χαρακτήρας της ζωικής παραγωγής στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει μεταβληθεί δραματικά, με κύριες αλλαγές την ομογενοποίηση και εντατικοποίηση της παραγωγής καθώς και τη μεταφορά μεγάλου μέρους της κτηνοτροφικής δραστηριότητας, ιδιαίτερα της γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας, σε πεδινές και υψηλής παραγωγικότητας γεωργικές περιοχές, κοντά σε μεγάλα αστικά κέντρα, κάποτε και εντός αυτών. Η γεωγραφική μετατόπιση και η εντατικοποίηση της παραγωγής έχει συνδυαστεί με σημαντικές εξωτερικές επιβαρύνσεις περιβαλλοντικής φύσεως (εγκατάλειψη ορεινών

1. Council Regulation (EEC) No. 856/84 of 31 March 1984 «amending R. (EEC) No 804/68 on the Common Organization of the Market in Milk and Milk Products», O. J. No L 90, 1.4.1984.

2. Το σύστημα των ποσοστώσεων συνίσταται στον καθορισμό, σε εθνικό επίπεδο, ενός ανώτατου ορίου παραγωγής αγελαδινού γάλακτος, το οποίο εν συνεχεία κατανέμεται από τα κράτη-μέλη ατομικά στους παραγωγούς. Ως ποσόστωση ορίζεται το ανώτατο «ποσοτικό δικαίωμα» που έχει ένας αγελαδοτρόφος για να διαθέτει στην αγορά το γάλα που παράγει η μονάδα του σε ένα γαλακτοοικονομικό έτος, δηλαδή από την 1η Απριλίου κάθε ημερολογιακού έτους μέχρι την 31η Μαρτίου του επόμενου (ΕΛΟΓ 2001).

περιοχών, εντατική παραγωγή ζωοτροφών, απόβλητα μεγεθυμένων και συγκεντρωμένων κτηνοτροφικών μονάδων, ρύπανση φυσικών αποδεκτών κ.τ.λ.) και την ταυτόχρονη υποβάθμιση της υγιεινής και της ποιότητας των παραγομένων προϊόντων. Η διατροφική κρίση της λεγόμενης «νόσου των τρελών αγελάδων» (Λουλούδης κ.ά. 2000), δεν αποτελεί παρά την κορυφαία εκδήλωση μιας γενικότερης κρίσης νομιμοποίησης των παραγωγικών διαδικασιών του κλάδου των βοοειδών με αρνητικές επιπτώσεις, ιδιαίτερες στην κατανάλωση κρέατος αλλά και γάλακτος (στις πλέον αναπτυσσόμενες οικονομίες της Δύσης η ζήτηση «οργανικού» γάλακτος αυξάνεται συνεχώς). Η ανάγκη, συνεπώς, αναθεώρησης αυτών των διαδικασιών, σε όλες τις φάσεις, όπως λέγεται: «από το χωράφι στο ράφι», είναι κάτι περισσότερο από επείγουσα και αναγκαία για τη μελλοντική επιβίωσή του.

Αλλά μια αναθεώρηση της κτηνοτροφικής πολιτικής, στην κλίμακα και με τους στόχους που εδώ συζητάμε, προϋποθέτει την ακριβή γνώση της υφιστάμενης κατάστασης και, μάλιστα, στην πολυεπίπεδη έκφρασή της (περιβαλλοντική, οικονομική, κοινωνική, ανθρωπολογική κ.τ.λ.). Ατυχώς, παρόλο που υπάρχουν διάφορα οικονομικά μοντέλα που απεικονίζουν τις οικονομικές παραμέτρους της ζωικής παραγωγής – π.χ. πληροφορίες και στοιχεία παρεχόμενα από τις έρευνες του δικτύου International Farm Comparison Network (IFCN)^[3] – από την άλλη πλευρά δεν υπάρχουν τα αντίστοιχα μοντέλα, κυρίως λόγω της σχετικής «σιωπής» των διαθέσιμων βάσεων δεδομένων της Ε.Ε., τα οποία να αποτυπώνουν και να εξηγούν κρίσιμες περιβαλλοντικές και κοινωνικές παραμέτρους της γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας, όπως είναι, για παράδειγμα, το καθεστώς πολυαπασχόλησης στην εξεταζόμενη περιφέρεια, η ύπαρξη διαδόχου στη κτηνοτροφική μονάδα κ.τ.λ.

Όμως, αν και οι συγκεκριμένες αδυναμίες των διαθέσιμων βάσεων δεδομένων είναι υπαρκτές, από την άλλη πλευρά εύλογα τίθεται το ερώτημα μήπως, εφόσον αποτελούν μία πλούσια και τακτικά ανανεούμενη δεξαμενή πληροφοριακών δεδομένων, σε επίπεδο, μάλιστα, Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα ήταν δυνατόν, υπό προϋποθέσεις ειδικής ανάγνωσης και μεταχείρισης, να περιγράψουν τη δομή και τη λειτουργία των κτηνοτροφικών συστημάτων, πέραν των αποκλειστικά οικονομικών και τεχνικών χαρακτηριστικών τους, για τα οποία είναι σχεδιασμένες να καταγράφουν. Αυτή η δυνατότητα παραμένει προς το παρόν, σε μεγάλο βαθμό, ανεκμετάλλευτη. Το ερευνητικό πρόγραμμα ELPEN,^[4] στο οποίο συμμετέχει το Εργαστήριο Γεωργικών Εφαρμογών, Αγροτικών Συστημάτων και Αγροτικής Κοινωνιολογίας του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, φιλοδοξεί να υλοποιήσει αυτή τη δυνατότητα, αξιοποιώντας τις προαναφερθείσες πηγές πληροφοριών και δημιουργώντας τελικά ένα σύστημα λήψης και υποστήριξης αποφάσεων. Το τελευταίο θα είναι σε θέση να αξιολογεί και να προβλέπει σε γεωγραφικό επίπεδο τις οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις που μπορούν να προκύψουν από μελλοντικές αλλαγές της πολιτικής της Ε.Ε. για την κτηνοτροφία. Αυτές οι πληροφορίες μπορεί είτε να έχουν τη μορφή στατιστικών στοιχείων, ήδη αποθηκευμένων στις υφιστάμενες βάσεις δεδομένων, είτε να μπορούν να αντληθούν από έναν (διεπιστημονικής σύνθεσης) κατάλογο ειδικών εμπειρογνομόνων, στον οποίο συμμετέχουν επιστήμονες διαθέτοντες αναγνωρισμένη γνώση των διαφόρων κλάδων της ζωικής παραγωγής σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Από όλα τα παραπάνω γίνεται εμφανές ότι ένα τέτοιο σύστημα λήψης και υποστήριξης αποφάσεων θα πρέπει να είναι σε θέση να συλλέγει, να επε-

3. Το IFCN είναι διεθνές δίκτυο συγκροτούμενο από ειδικούς σε θέματα αγροτικής πολιτικής, εμπειρογνώμονες σε θέματα κτηνοτροφίας και παραγωγούς. Ως κύριο στόχο έχει τη συλλογή, επεξεργασία και ανταλλαγή στατιστικών δεδομένων και γνώσης ανάμεσα στους ειδικούς επιστήμονες και τους παραγωγούς. Το καινοτόμο χαρακτηριστικό του IFCN είναι ότι δεν στηρίζεται στις υφιστάμενες βάσεις δεδομένων, αλλά φιλοδοξεί να δημιουργήσει τη δική του δεξαμενή πληροφοριών, συλλέγοντας απευθείας τα απαραίτητα δεδομένα, κυρίως οικονομικού-τεχνικού χαρακτήρα, μέσω ενός δικτύου τακτικά συσχεπτόμενων ομάδων (panels). Αυτές οι ομάδες αποτελούνται από 4-6 αντιπροσωπευτικές για κάθε κλάδο εκμεταλλεύσεις, έναν εμπειρογνώμονα και έναν ειδικό επιστήμονα (Deblitz 1999).

4. Το ερευνητικό πρόγραμμα European Livestock Policy Evaluation Network συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΓΔ XII), με αριθμό συμβολαίου QLK5-CT-1999-01296, και συμμετέχουν σε αυτό εκτός του ΓΠΑ τα ερευνητικά ινστιτούτα: Macaulay Land Use Research Institute (Μεγάλη Βρετανία – συντονιστής του προγράμματος), Alterra (Ολλανδία), Federal Research Center for Agriculture – FAL (Γερμανία), Danish Research Institute – FSL (Δανία).

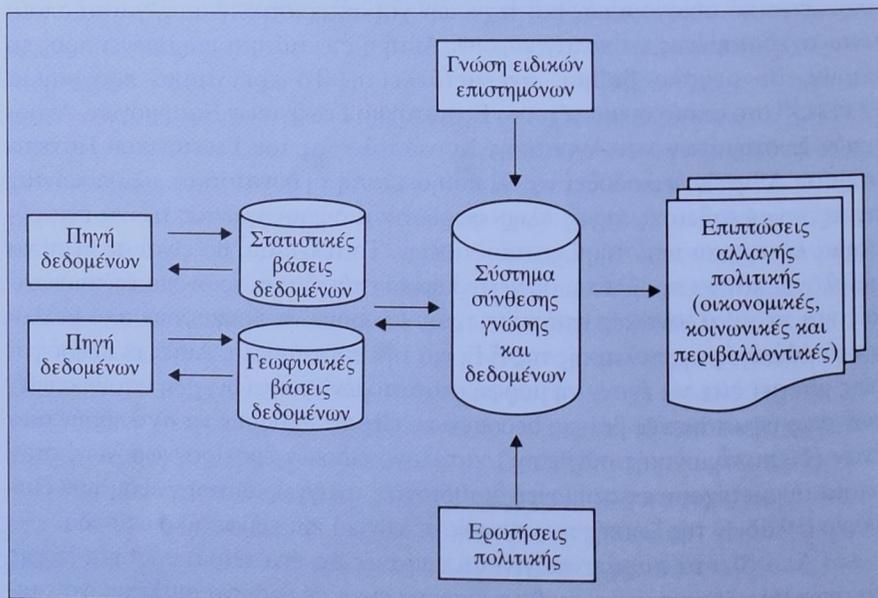
Ξεργάζεται, να καταχωρίζει και να απεικονίζει τα διαθέσιμα, στατιστικά, γεωφυσικά και βιβλιογραφικά δεδομένα, καθώς επίσης και τη γνώση των ειδικών επιστημόνων-εμπειρογνομόνων. Αυτό μπορεί να γίνει είτε με τη μορφή επικοινωνίας (ηλεκτρονικής, σεμιναριακής κ.τ.λ.) μέσω ενός δικτύου ειδικών επιστημόνων, είτε με τη μορφή κατάρτισης πρωτοκόλλων τα οποία θα παρέχουν αναλυτικές πληροφορίες για την κατάσταση της ζωικής παραγωγής σε μια συγκεκριμένη περιοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η δομή ενός τέτοιου μοντέλου αναπαρίσταται σχηματικά στο Διάγραμμα 1 που ακολουθεί.

Τα στατιστικά δεδομένα περιγράφουν τα χαρακτηριστικά των διαφόρων κτηνοτροφικών συστημάτων, των κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων και των περιφερειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ τα γεωφυσικά δεδομένα περιλαμβάνουν το έδαφος, τις χρήσεις γης και τις κλιματικές συνθήκες. Τα στοιχεία εφαρμοζόμενης πολιτικής για τη ζωική παραγωγή στην Ευρωπαϊκή Ένωση εισάγονται στο σύστημα κυρίως υπό τη μορφή ερωτήσεων περί των επιπτώσεων συγκεκριμένης πολιτικής. Επίσης η γνώμη των εμπειρογνομόνων-ειδικών επιστημόνων ενσωματώνεται στο σύστημα για την ορθότερη λήψη και υποστήριξη των αποφάσεων.

Η γεωγραφική απεικόνιση των πληροφοριών που αφορούν οικονομικά, κοινωνικά και διαρθρωτικά δεδομένα θα πραγματοποιηθεί με τη χρησιμοποίηση Γεωγραφικών Πληροφοριακών Συστημάτων (GIS). Τα τελευταία αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα εργαλεία αυτού του συστήματος λήψης αποφάσεων. Όπως είναι γνωστό, ένα Γεωγραφικό Πληροφοριακό Σύστημα είναι ουσιαστικά ένας συνδυασμός από ηλεκτρονική χαρτογράφηση, διαχείριση δεδομένων και χωρικών αναλυτικών εργαλείων (Goss 1991). Για τα Γεωγραφικά Πληροφοριακά Συστήματα, αν ισχύει το παλιό απόφθεγμα «η καλύτερη πληροφορία οδηγεί σε καλύτερη απόφαση», θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι, από την άλλη, δεν είναι ένα αυτόματο σύστημα που παίρνει αποφάσεις αλλά ένα εργαλείο που ρωτάει, αναλύει και χαρτογραφεί δεδομένα για την καλύτερη υποστήριξη της διαδικασίας λήψης κάποιας απόφασης.

Διάγραμμα 1.

Σύστημα λήψης και υποστήριξης αποφάσεων.

Κατά το πρώτο έτος εργασίας το ερευνητικό πρόγραμμα ELPEN έθεσε ως προτεραιότητα την, κατόπιν ειδικής επεξεργασίας, αξιοποίηση των προαναφερθεισών βάσεων δεδομένων της Eurostat που αφορούν τη γαλακτοπαραγωγό αγελαδοτροφία, προκειμένου να προβλέψει τις περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις από την πιθανολογούμενη αλλαγή ή και κατάργηση του ισχύοντος στην Ε.Ε. καθεστώτος περιορισμού της παραγωγής του γάλακτος διά της επιβολής εθνικών ποσοστώσεων στον όγκο της παραγωγής. Η ενδεχόμενη μείωση ή και κατάργηση των ποσοστώσεων παραγωγής είναι πιθανόν να συνοδευτεί από αύξηση της ανεργίας και αρνητικές οικονομικές συνέπειες επί του εισοδήματος σημαντικού τμήματος των παραγωγών που εξαρτώνται άμεσα ή έμμεσα από τη γαλακτοπαραγωγό αγελαδοτροφία. Σε μια τέτοια περίπτωση, η γαλακτοπαραγωγός αγελαδοτροφία θα εξαρτηθεί περισσότερο από τις διεθνείς τάσεις που αφορούν την προσφορά και τη ζήτηση του γάλακτος σε μια αγορά μειωμένης παρέμβασης και αυξημένης αστάθειας ως προς την εγγυημένη διάθεση της παραγωγής. Επιπρόσθετα, η επιβολή μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος και η υιοθέτηση υψηλών προδιαγραφών ασφάλειας και υγιεινής των χώρων παραγωγής και του προϊόντος μπορεί να επηρεάσουν αρνητικά την απασχόληση του συγκεκριμένου τομέα μέσω της αύξησης του κόστους παραγωγής που συνεπάγονται. Ο αντίκτυπος τέτοιων αλλαγών στις συνθήκες παραγωγής και οργάνωσης της αγοράς θα είναι ανάλογος με το βαθμό εξάρτησης κάθε περιφέρειας της Ένωσης από τον κλάδο της γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας, ο οποίος συμμετέχει ενεργά στη συνολική κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη της περιφέρειας εντός της οποίας δραστηριοποιείται. Προέχει η προσφορά απασχόλησης και η δημιουργία εισοδημάτων, κατ' αρχάς στον πρωτογενή τομέα αλλά και στη συνδεδεμένη μεταποίηση και τις υπηρεσίες (π.χ. βιομηχανίες ζωοτροφών και μεταποίησης, κύκλωμα διανομής και εμπορίου).

Στο πλαίσιο αυτού του γενικότερου προβληματισμού για το μέλλον του συγκεκριμένου κλάδου, η ελληνική ερευνητική ομάδα ανέλαβε να απαντήσει στο εξής απλό στη διατύπωσή του ερώτημα: ποια είναι η κοινωνική εξάρτηση των περιφερειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τη γαλακτοπαραγωγό αγελαδοτροφία; Δύο διευκρινίσεις είναι εδώ απαραίτητες. Πρώτον, είναι εύλογο ότι από την απάντηση που θα δοθεί σε αυτό το ερώτημα διευκολύνεται η δυνατότητα εκτίμησης των κοινωνικών επιπτώσεων από μία ενδεχόμενη σοβαρή αλλαγή πολιτικής στον υπό εξέταση κλάδο. Δεύτερον, παρότι οι καθαρά οικονομικές, εισοδηματικές επιπτώσεις είναι, κατά παράδοση, το πρώτο μέλημα της αγροτικής πολιτικής, στην παρούσα εργασία, όπως διαφαίνεται από το ερώτημα στο οποίο ανέλαβε να απαντήσει, το ενδιαφέρον εστιάζεται στον εντοπισμό (πρωτίστως) κοινωνικών και (δευτερευόντως) οικονομικών κριτηρίων εκτίμησης του βαθμού εξάρτησης των περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τη γαλακτοπαραγωγό αγελαδοτροφία.

Με αφητηρία το γενικό θεωρητικό σχήμα του πρώτου κεφαλαίου και τις επιμέρους στοχεύσεις της έρευνας, οι οποίες μόλις εξετέθησαν, οι συγγραφείς αυτού του κειμένου ακολούθησαν το εξής πρόγραμμα εργασίας: στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζεται η μεθοδολογία που υιοθετήθηκε για το εντοπισμό των εξαρτημένων περιφερειών. Στην ίδια ενότητα αναφέρονται οι περιορισμοί της εφαρμογής της συγκεκριμένης μεθοδολογίας, για την άρση των οποίων απαιτείται περαιτέρω ερευνητική προσπάθεια. Στη τρίτη ενότητα δίνονται η περιγραφή και ο τρόπος υπολογισμού συγκεκριμένων δεικτών, καθώς επίσης και η

χαρτογραφική απεικόνιση της έντασης εκδήλωσης κάθε δείκτη ανά περιφέρεια εφαρμογής του. Τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την εφαρμογή της προτεινόμενης μεθοδολογίας περιλαμβάνονται στην τελευταία ενότητα.

2. Κατασκευάζοντας τους δείκτες κοινωνικής εξάρτησης: δυνατότητες και (εγγενείς) αδυναμίες της μεθόδου

Από μια ανάλογη μελέτη που διενεργήθηκε πρόσφατα για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στον τομέα της αλιείας (CEC 2000) βρέθηκε ότι, προκειμένου να εκτιμηθεί ο βαθμός εξάρτησης κάποιας περιφέρειας από έναν συγκεκριμένο παραγωγικό τομέα, θα πρέπει να προσδιοριστούν όλες οι διασυνδέσεις του τομέα με την οικονομική και κοινωνική ζωή της εν λόγω περιφέρειας. Αυτό σημαίνει ότι η προτεινόμενη μεθοδολογία θα πρέπει να συνυπολογίζει όλες εκείνες τις παραμέτρους (οικονομικές, διαρθρωτικές, κοινωνικές, πολιτικές κ.ά.) που χαρακτηρίζουν τον τομέα και τις διασυνδέσεις του με την τοπική οικονομία. Κατ' αντιστοιχία, στο βαθμό που το επιτρέπουν οι διαθέσιμες βάσεις δεδομένων, η προτεινόμενη μεθοδολογία είναι μία «βήμα προς βήμα» διαδικασία που βασίζεται σε ορισμένους ποσοτικούς δείκτες (οικονομικούς, διαρθρωτικούς, κοινωνικούς), κάθε ένας εκ των οποίων αναδεικνύει την θέση του τομέα στο οικονομικό και κοινωνικό γίγνεσθαι της κάθε περιφέρειας. Τέλος, ο συνολικός βαθμός εξάρτησης της κάθε περιφέρειας θα επιχειρηθεί να εκτιμηθεί εμπειρικά μέσα από τη συνδυαστική ποιοτική ανάλυση όλων των επιμέρους δεικτών.

Πέρα από την επιλογή των καταλληλότερων δεικτών, ένα από τα βασικά προαπαιτούμενα αυτής της μεθοδολογίας είναι και η δυνατότητα πρόσβασης στην τεχνογνωσία των (εθνικών) εμπειρογνομόνων του συγκεκριμένου κλάδου της κτηνοτροφίας, όπως εξειδικεύεται σε κάθε μία από τις μελετώμενες περιφέρειες. Στην υπ' όψη μελέτη η γνώση των εμπειρογνομόνων χρησιμοποιήθηκε τόσο κατά τον καθορισμό των διαφορετικών τιμών κατωφλίου (threshold values) κάθε δείκτη, όσο και για την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και την ενσωμάτωση πληροφοριών που τυχόν δεν είχαν «αναγνωρισθεί» από τη μεθοδολογία, πάντοτε στο βαθμό που μας το επιτρέπουν οι βάσεις των δεδομένων, οι οποίες περιγράφονται αναλυτικά στη συνέχεια.

Η διαδικασία της ομαδοποίησης των HARM1 περιφερειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με βάση τις τιμές κατωφλίου των επιμέρους δεικτών εξάρτησης έγινε με την εφαρμογή του αλγόριθμου του G. F. Jenks (1971, 1977), ο οποίος είναι ενσωματωμένος στο λογισμικό ARCVIEW.^[5] Με τη χρήση του συγκεκριμένου αλγόριθμου επιτυγχάνεται η ομαδοποίηση των περιφερειών, με βάση τις τιμές κάποιας μεταβλητής-χαρακτηριστικού, σε προαποφασισμένο αριθμό κλάσεων (πολύ χαμηλή, χαμηλή έως πολύ υψηλή, για τις ανάγκες της παρούσας ερευνητικής εργασίας). Ο συγκεκριμένος αλγόριθμος ελαχιστοποιεί τη διακύμανση εντός της κάθε κλάσης, πράγμα που σημαίνει ότι η κάθε κλάση έχει τη μεγαλύτερη δυνατή ομοιογένεια ως προς το εξεταζόμενο κάθε φορά χαρακτηριστικό.

Η περιοχή εφαρμογής της προτεινόμενης μεθοδολογίας ήταν ολόκληρη η Ευρωπαϊκή Ένωση και, ως εκ τούτου, για την κατασκευή των ποσοτικών δεικτών χρησιμοποιήθηκαν οι διαθέσιμες βάσεις δεδομένων. Για τη κατασκευή διαρθρωτικών δεικτών που απεικονίζουν την κατάσταση του τομέα της γαλα-

5. Το ARCVIEW είναι το λογισμικό πακέτο που χρησιμοποιήθηκε για τη γεωγραφική απεικόνιση των στατιστικών δεδομένων που αναφέρονται στην παρούσα εργασία.

κτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας χρησιμοποιήθηκε η βάση δεδομένων FSS (Farm Structural Statistics). Για την κατασκευή κοινωνικών και οικονομικών δεικτών (απασχόληση) χρησιμοποιήθηκαν αντίστοιχα οι βάσεις δεδομένων REGGIO και FADN (Farm Accountancy Data Network). Οι περισσότερες βάσεις δεδομένων της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι δομημένες κατά τέτοιον τρόπο ώστε να είναι δυνατή η χωροταξική τους απεικόνιση σε πέντε διαφορετικά γεωγραφικά επίπεδα τα οποία ονομάζονται NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics)^[6] και τα οποία δημιουργήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (Eurostat) για να αποτελέσουν μια ενιαία και ομοιογενή μέθοδο διαχωρισμού και οριοθέτησης γεωγραφικών περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη συλλογή, επεξεργασία και προβολή στατιστικών στοιχείων. Δυστυχώς όμως, από τις τρεις βάσεις δεδομένων μόνο η τελευταία (REGIO) μπορεί να απεικονιστεί γεωγραφικά σε επίπεδο NUTS. Οι υπόλοιπες δύο, FSS και FADN, απεικονίζονται γεωγραφικά σε FSS1/FSS2 και FADN περιφέρειες αντίστοιχα, ακολουθώντας μια δική τους μεθοδολογία γεωγραφικού καταμερισμού, όπως αυτή έχει καθοριστεί από την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (CEC 1989a). Αυτή τη δυσκολία «συνεργασίας» των βάσεων δεδομένων, η οποία εμποδίζει τη συνεξέταση κρίσιμων όψεων (κοινωνικών, περιβαλλοντικών κ.ά.) των αγροτικών συστημάτων στο σύνολο των περιφερειών της Ε.Ε., επιχειρεί κατά κύριο λόγο να αντιμετωπίσει η παρούσα εργασία. Προκειμένου να επιτευχθεί η συνδυασμένη χρήση διαφορετικών βάσεων δεδομένων, στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος ELPEN, το Ολλανδικό Ινστιτούτο Αγροτικών Οικονομικών Ερευνών (LEI) κατασκεύασε μια μεθοδολογία γεωγραφικού διαχωρισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε 100 HARM1 περιφέρειες και 482 υποπεριφέρειες. Παρόλο που δεν υφίσταται επίσημος ορισμός της έννοιας HARM, μπορούμε να ορίσουμε την περιφέρεια HARM1 ως συνδυασμό των περιοχών FSS1, NUTS2 και FADN και την υποπεριφέρεια HARM2 ως συνδυασμό των περιοχών FSS2 και NUTS3 (Soba et al 2001). Μέσω της συγκεκριμένης μεθοδολογίας οι πληροφορίες που βρίσκονται αποθηκευμένες στις διάφορες βάσεις δεδομένων της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν τη δυνατότητα να «συνεργάζονται» μεταξύ τους και ταυτόχρονα να απεικονίζονται σε ένα ενιαίο και ομοιογενές χωροταξικό επίπεδο (περιφέρειες HARM1/HARM2), κάτι που είναι αυτονόητα σημαντικό και που, από όσο είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε, εφαρμόζεται για πρώτη φορά.

Όπως τονίσαμε προηγουμένως, η προτεινόμενη μεθοδολογία είναι μία διαδικασία «βήμα προς βήμα» που στηρίζεται στην κατασκευή ορισμένων ποσοτικών δεικτών. Αυτοί οι δείκτες θα πρέπει να αποδίδουν τη σημασία κρίσιμων μεγεθών της οικονομικοκοινωνικής κατάστασης του κλάδου. Μεταξύ αυτών ορισμένοι έχουν προφανή σημασία, όπως τα εισοδήματα που δημιουργεί ο κλάδος, σε επίπεδο τόσο πρωτογενούς παραγωγής όσο και μεταποιημένου προϊόντος (προστιθέμενη αξία), καθώς επίσης και η συνολική απασχόληση του κλάδου στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα (βιομηχανία γάλακτος).

Αλλά αυτή η πρόταση υπέρβασης της αδυναμίας συνεργασίας των διαθέσιμων βάσεων δεδομένων, πολύ χρήσιμη, κατά τη γνώμη μας, έχει και τους περιοριστικούς της παράγοντες, τους οποίους οφείλει να γνωρίζει ο μελλοντικός της χρήστης. Πιο συγκεκριμένα, οι περιφέρειες HARM1 αποτελούνται από ένα σύνολο περιοχών NUTS3 τα όρια των οποίων έχουν καθοριστεί από διαφορετικούς σε κάθε κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ιστορικούς και διοικητικούς παράγοντες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η γεωγραφική επιφάνεια, η

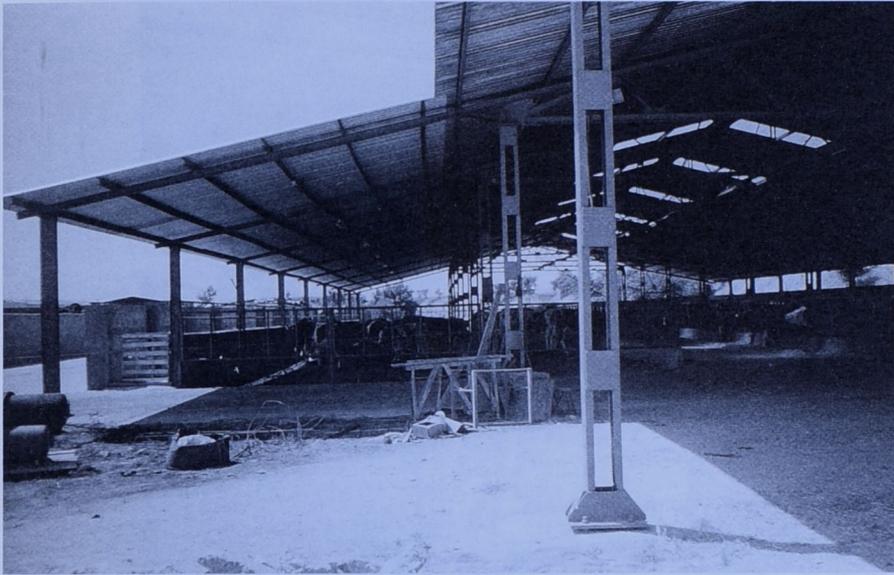
6. NUTS0: τα 15 κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης· NUTS1: 77 γεωγραφικά διαμερίσματα, π.χ. 16 «Länder» στη Γερμανία ή 4 ομάδες διοικητικών περιφερειών στην Ελλάδα· NUTS2: 206 περιφέρειες, π.χ. 18 «Comunidades Autonomas» στην Ισπανία ή 13 Διοικητικές Περιφέρειες στην Ελλάδα· NUTS3: 1044 γεωγραφικοί τομείς, π.χ. 108 «Départements» στην Γαλλία ή 51 Νομοί στην Ελλάδα· NUTS 4/5: αναφέρεται σε επίπεδο τοπικών δημοτικών ή κοινοτικών αρχών π.χ. στην Ελλάδα NUTS4 είναι οι καποδιστριακοί Δήμοι και NUTS5 είναι τα Δημοτικά Διαμερίσματα (κοινότητες).

πυκνότητα του πληθυσμού καθώς και άλλα κοινωνικά και δομικά χαρακτηριστικά των περιφερειών HARM1 να διαφέρουν σημαντικά από χώρα σε χώρα, επηρεάζοντας σε μεγάλο βαθμό τον υπολογισμό των επιμέρους ποσοτικών δεικτών. Επίσης, ο υπολογισμός των χρησιμοποιούμενων ποσοτικών δεικτών για μεγάλες γεωγραφικές επιφάνειες, όπως είναι οι υπό εξέταση περιφέρειες HARM1, εγκυμονεί τον κίνδυνο της απόκρυψης διαφόρων επιμέρους τοπικών διαφορών σχετικά με το ρόλο, ειδικότερα στην περίπτωση που εδώ αναλύεται, της γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας στην τοπική κοινωνική και οικονομική δραστηριότητα. Μια περιοχή περιλαμβανόμενη στα όρια ενός νομού ή ακόμα και δήμου/κοινότητας (επίπεδο NUTS3 και NUTS4/5) μπορεί να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την αγελαδοτροφία, αν, για παράδειγμα, υψηλό ποσοστό κατοίκων απασχολούνται στο συγκεκριμένο κλάδο. Όταν όμως η ίδια περιοχή ενταχθεί στο ευρύτερο γεωγραφικό πλαίσιο HARM1, χάνει την «ιδιαιτερότητά» της, και η σημαντικότητα του υπό εξέταση κλάδου στη συγκεκριμένη περιοχή εξομοιώνεται με τον γενικότερο μέσο όρο της αντίστοιχης περιφέρειας HARM1. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της περιφέρειας Μακεδονίας-Θράκης, την οποία η μεθοδολογία μας, όπως θα δούμε παρακάτω, κατέταξε ως μία από τις λιγότερο εξαρτημένες ευρωπαϊκές περιφέρειες από τη γαλακτοπαραγωγό αγελαδοτροφία. Είναι γνωστό όμως ότι στη συγκεκριμένη περιφέρεια μπορεί κανείς να αναγνωρίσει διάφορες περιοχές, όπως είναι η αστική «αγροτική» πεδιάδα γύρω από τη Θεσσαλονίκη, όπου λειτουργεί ένας ιδιαίτερα ανεπτυγμένος και ανταγωνιστικός αγελαδοτροφικός κλάδος, στενά συνδεδεμένος με τη μεταποιητική βιομηχανία, ο οποίος στηρίζεται σε σημαντικό βαθμό το εισόδημα και την απασχόληση της τοπικής οικονομίας.

7. Για το φαινόμενο της συνύπαρξης περιφερειακής γεωργίας και πολυαπασχόλησης έχουν γίνει διεξοδικές έρευνες. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις εργασίες των Μουσιδή και Ντύκεν (1999), Kalantaridis και Labrianidis (1999) και την ευρύτερη διεπιστημονική σύνθεση των Βαΐου και Χατζή-μυχήλη (1997).

Επίσης δεν θα πρέπει να λησμονούμε το γεγονός ότι η ύπαρξη πολυδραστηριότητας^[7] και η παραγωγή υψηλής ποιότητας γαλακτομικών προϊόντων μπορεί να δώσει την ευκαιρία σε ορισμένα βιώσιμες και όχι εξαρτημένες, βάσει της μεθοδολογίας, περιοχές να είναι σημαντικά ανταγωνιστικές. Η ύπαρξη γαλακτοκομικών προϊόντων τα οποία εμπίπτουν στο καθεστώς των Προϊόντων Προστατευμένης Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ) ή των Προϊόντων Προστατευόμενης Γεωγραφικής Ένδειξης (ΠΓΕ), βάσει του Κανονισμού 2081/92, καθώς και των βεβαιωμένης Ιδιοτυπίας Γεωργικών Προϊόντων, βάσει του Κανονισμού 2082/92, δημιουργούν μια εντελώς διαφορετική τοπική αναπτυξιακή δυναμική. Προς την τελευταία κατεύθυνση συμβάλλει και η ύπαρξη ενός ισχυρού δικτύου (network) διανομής και εμπορίας γαλακτοκομικών προϊόντων. Σε αυτές τις περιοχές το προϊόν γάλα λειτουργεί σαν ένας οικονομικός πολλαπλασιαστής ο οποίος είναι ικανός να ενεργοποιήσει και συνδέσει διαφορετικούς μεταξύ τους τομείς της τοπικής οικονομίας με σκοπό την προβολή και ανάπτυξη των τοπικών προϊόντων και υπηρεσιών.

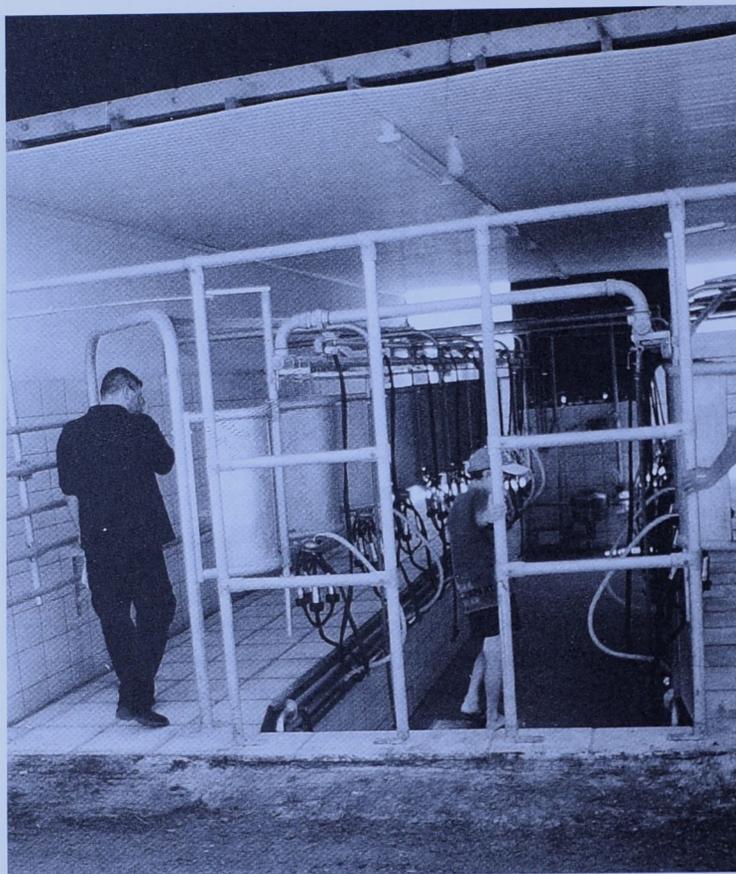
Μια δεύτερη αδυναμία εφαρμογής της προτεινόμενης μεθοδολογίας οφείλεται στο ότι τα στατιστικά στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν βασίζονται σε δειγματοληψίες των οποίων ο σχεδιασμός και η πραγματοποίηση διαφέρουν σημαντικά από έτος σε έτος και από χώρα σε χώρα. Μια απλή ένδειξη της σοβαρότητας του προβλήματος είναι ότι το μέγεθος του δείγματος από χώρα σε χώρα μπορεί να κυμαίνεται από 0,5% έως 40% του συνολικού αριθμού των εκμεταλλεύσεων. Συνέπεια του ανωτέρω προβλήματος είναι ότι η ευρωπαϊκή νομοθεσία απαγορεύει, για λόγους προστασίας ιδιωτικών δεδομένων (disclosure problems), τη δημοσίευση πληροφοριών που προέρχονται από δείγμα μικρότερο ή ίσο των 15 εκμεταλλεύσεων (CEC 1989b). Το συγκεκριμένο περι-

Αποψη σταβλικών εγκαταστάσεων σύγχρονης γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφικής εκμετάλλευσης στην περιοχή Φαρκαδώνα Θεσσαλίας.

ρισμό τον αντιμετωπίσαμε αρκετά συχνά, ιδιαίτερα στη βάση δεδομένων FADN, κατά τη διάρκεια της εφαρμογής της μεθοδολογίας, με αποτέλεσμα 26 από τις 100 περιφέρειες HARM1 που αναφέρονται στους χάρτες οι οποίοι περιγράφουν τους επιμέρους δείκτες και τον τελικό δείκτη εξάρτησης να παραμένουν κενές (λευκό χρώμα).

Επίσης, η μεθοδολογία δεν είναι σε θέση να διαχωρίσει την αλληλεπίδραση που υπάρχει ανάμεσα στους διάφορους παραγωγικούς κλάδους της κτηνοτροφίας. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι περιοχές της Κεντρικής και Νότιας Ιταλίας, όπου, σύμφωνα με τους ειδικούς επιστήμονες, είναι πρακτικά αδύνατο να γίνει διαχωρισμός ανάμεσα στα κανάλια παραγωγής και διακίνησης των αγελαδοτροφικών και αιγοπροβατοτροφικών προϊόντων. Δεν είναι σε θέση δηλαδή να αντιμετωπίσει επαρκώς την ποικιλομορφία των κτηνοτροφικών συστημάτων της Ε.Ε. Θεωρούμε ότι αυτό, αν και εγγράφεται στις αδυναμίες της μεθοδολογίας, από την άλλη αποτελεί – ακόμα μία – τεκμηρίωση της ανάγκης εμπλουτισμού και επέκτασης των υφιστάμενων βάσεων δεδομένων επί των οποίων στηρίζεται μέχρι σήμερα η λήψη αποφάσεων για τον αγροτικό τομέα και ιδιαίτερα την κτηνοτροφία της Ε.Ε. Το τελευταίο πιστεύουμε ότι αποτελεί, ως διαπίστωση μιας συγκεκριμένης έλλειψης στις διαθέσιμες βάσεις δεδομένων, ένα από τα κύρια ευρήματα της εργασίας μας, με μεγάλες πρακτικές συνέπειες γενικότερα στη χάραξη και την άσκηση αγροτικής πολιτικής. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτού του ελλείμματος πληροφoρίας είναι η απουσία αναφορών στα ευρέως διαδεδομένα, ιδιαίτερα σε ορεινές και λιγότερο ευνοϊκές (για την κτηνοτροφία) περιοχές, φαινόμενα της πολυαπασχόλησης και της παραγωγής προϊόντων ΠΟΠ και ΠΓΕ για κάθε περιφέρεια, καθώς επίσης και του βαθμού δικτύωσης, διανομής και εμπορίας γαλακτοκομικών προϊόντων. Αυτό το έλλειμμα πληροφoρίας περιορίζει την εφαρμογή της προτεινομένης μεθοδολογίας. Αυτό δεν σημαίνει ότι η μεθοδολογία δεν θα μπορούσε να εφαρμοστεί σε άλλο «στενότερο» γεωγραφικό επίπεδο, χρησιμοποιώντας, λόγω χάριν, εθνικές βάσεις δεδομένων οι οποίες είναι περισσότερο αποκαλυπτικές όσον αφορά τις προαναφερθείσες πραγματικότητες.

*Άποψη σύγχρονου
αμελκτήριου.*

Της επιλογής των δεικτών εξάρτησης προηγήθηκε επιτόπια έρευνα (για τα αποτελέσματα της οποίας βλ. σχετικά Zervas et al 2000), η οποία διεξήχθη στην περιοχή της πεδινής Θεσσαλίας και στην ευρύτερη περιοχή του κτηνοτροφικού πάρκου Θεσσαλονίκης, με την επίσκεψη σε μονάδες παραγωγής και σταθμούς συλλογής γάλακτος, τη λήψη συνεντεύξεων από παραγωγούς, επαγγελματικούς φορείς, μέλη της διοίκησης και γεωτεχνικούς του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Ακολούθησε η επεξεργασία των υφιστάμενων βάσεων δεδομένων σε επίπεδο Ε.Ε. Οι δείκτες που επελέγησαν ως οι καταλληλότεροι να περιγράψουν το επίπεδο της κοινωνικοοικονομικής εξάρτησης των ευρωπαϊκών περιφερειών από τον κλάδο της γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας είναι οι εξής: α) το μέγεθος του πρωτογενούς τομέα, β) η πυκνότητα αγελαδοτροφικών εκμεταλλεύσεων, γ) η συμβολή της γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας στην οικονομία της περιοχής, δ) το εισόδημα οικογενειακής απασχόλησης, ε) ο αριθμός των απασχολούμενων στον τομέα, και στ) η πρόθεση παραμονής στον κλάδο.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι οι σε πρώτη φάση επιλεγέντες δείκτες της συγκεκριμένης εργασίας αναθεωρήθηκαν και συμπληρώθηκαν, ενσωματώνοντας κατά το δυνατόν τα πορίσματα του ειδικού σεμιναρίου που οργάνωσε η ερευνητική ομάδα στις 7-8 Σεπτεμβρίου 2001 στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος ELPEN, και στο οποίο είχαν προσκληθεί και συμμετείχαν ειδικοί εμπειρογνώμονες σε θέματα κτηνοτροφίας από διάφορες χώρες της Ε.Ε.

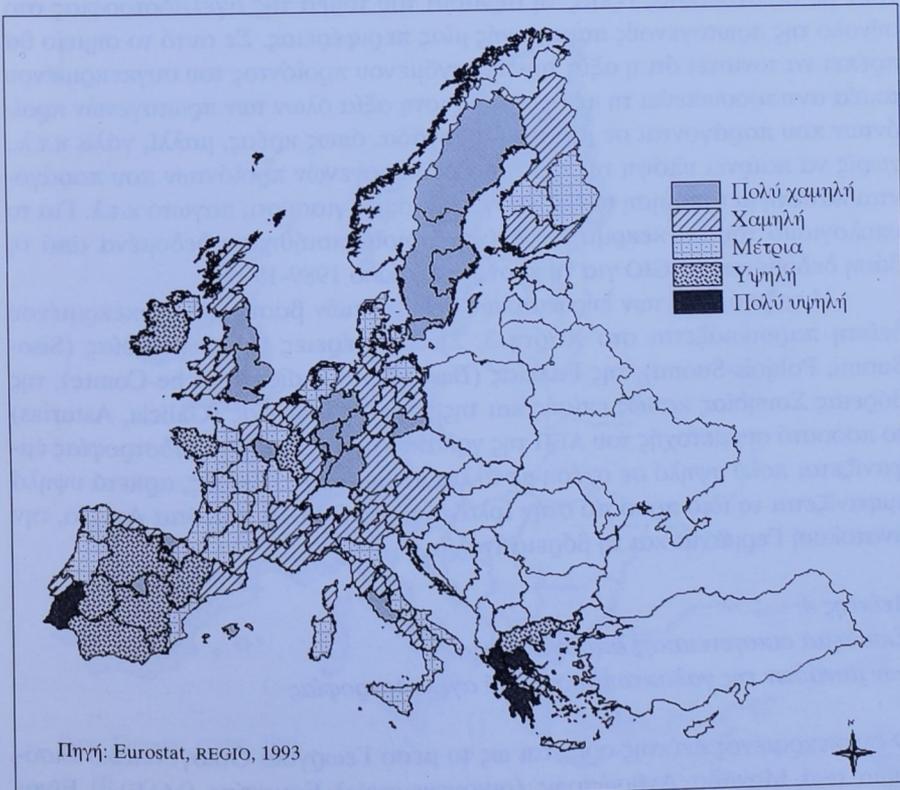
Δείκτης 1.**Σημασία του πρωτογενούς τομέα**

Για τον υπολογισμό του συγκεκριμένου δείκτη χρησιμοποιήθηκαν παράμετροι από τη βάση δεδομένων REGIO. Αριθμητικά ορίζεται από το πηλίκο του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) του πρωτογενούς τομέα προς το συνολικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της Περιφέρειας. Αν και ο συγκεκριμένος δείκτης δεν συνδέεται άμεσα με την αγελαδοτροφία, εντούτοις η χρησιμότητά του έγκειται στο γεγονός ότι προσδιορίζει τη συμμετοχή του πρωτογενούς τομέα στη συνολική οικονομία της περιφέρειας, διευκολύνοντας (ή καθιστώντας επιβλαβή) την ερμηνεία των δύο δεικτών που ακολουθούν στη συνέχεια.

Η ταξινόμηση των περιοχών με κριτήριο τη σημαντικότητα του πρωτογενούς τομέα παρουσιάζεται στο Χάρτη 1. Στο συγκεκριμένο χάρτη φαίνεται σε ποιες περιοχές της Ευρώπης ο πρωτογενής τομέας συμμετέχει σημαντικά στη διαμόρφωση του εθνικού ακαθάριστου προϊόντος. Ειδικότερα, τρεις περιφέρειες της Ελλάδας (Θεσσαλία, Ήπειρος και Δυτική Ελλάδα) κατατάσσονται στο υψηλότερο επίπεδο, με τη Μακεδονία να κατατάσσεται στο επόμενο χαμηλότερο επίπεδο και την περιφέρεια Κεντρικής Ελλάδας, Νήσων Αιγαίου και Κρήτης στο τρίτο επίπεδο. Επίσης, σε αρκετές περιφέρειες της Ισπανίας ο πρωτογενής τομέας φαίνεται να συμμετέχει σημαντικά, όπως επίσης και στην Ιρλανδία, τη Νότια Πορτογαλία (Alentejo, Algarve) και δύο περιφέρειες της Γαλλίας (Bretagne, Champagne-Ardennes).

Χάρτης 1.

Σημασία του πρωτογενούς τομέα.

*Δείκτης 2:**Πυκνότητα γαλακτοπαραγωγών μονάδων*

Χρησιμοποιήθηκαν δεδομένα από τη βάση δεδομένων της Γεωργικής Διαρθρωτικής Έρευνας (FSS) για τον υπολογισμό του συγκεκριμένου δείκτη σε κάθε μία περιφέρεια HARM1. Η πυκνότητα των γαλακτοπαραγωγικών μονάδων ορίζεται ως το πηλίκο των γαλακτοπαραγωγικών μονάδων προς το συνολικό αριθμό των μονάδων της περιφέρειας. Θεωρείται ένας από τους πιο βασικούς δείκτες της ακολουθούμενης μεθοδολογίας, καθώς, σε συνδυασμό με τον προηγούμενο δείκτη, προσδιορίζει τη θέση της αγελαδοτροφίας στο σύνολο του πρωτογενούς τομέα.

Ο Χάρτης 2 παρουσιάζει την κατάταξη των περιφερειών με βάση το συγκεκριμένο δείκτη. Οι περισσότερες γαλακτοπαραγωγικές μονάδες εντοπίζονται στη Φινλανδία (Siso-Suomi, Pohjanmaa), στη Γερμανία (Schleswig-Holstein, Niedersachsen, Bayern), στην κεντρική και βόρεια Γαλλία (Basse-Normandie, Franche-Comte, Bretagne, Auvergne) και στη βόρεια Ισπανία (Galicia, Asturias, Cantabria). Επίσης, ένας πολύ σημαντικός αριθμός γαλακτοπαραγωγών μονάδων εμφανίζεται στην Ολλανδία και την Ιρλανδία.

*Δείκτης 3:**Συμβολή της γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας στην αγροτική οικονομία της περιοχής*

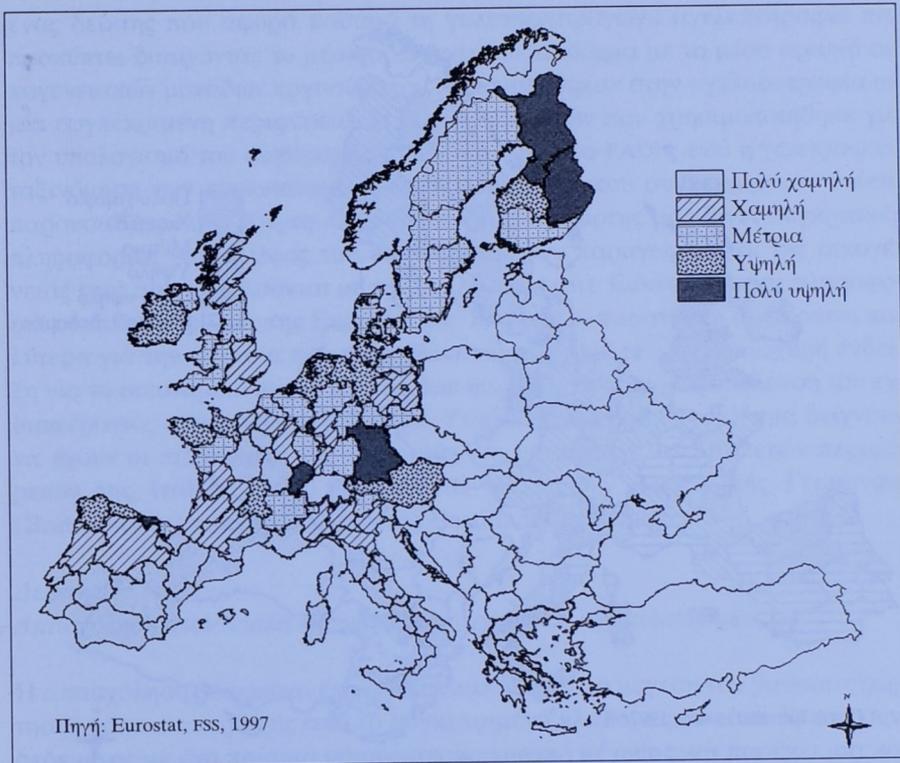
Ορίζεται ως το πηλίκο του ΑΕΠ της γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας προς το ΑΕΠ του συνόλου του πρωτογενούς τομέα. Όπως και με τον προηγούμενο δείκτη, το συγκεκριμένο πηλίκο σε συνδυασμό με τον πρώτο δείκτη φανερώνουν με οικονομικούς όρους τη σημασία του τομέα της αγελαδοτροφίας στο σύνολο της πρωτογενούς παραγωγής μίας περιφέρειας. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να τονιστεί ότι η αξία του παραγόμενου προϊόντος του συγκεκριμένου τομέα αντιπροσωπεύει τη μέση ακαθάριστη αξία όλων των πρωτογενών προϊόντων που παράγονται σε μία τέτοια μονάδα, όπως κρέας, μαλλί, γάλα κ.τ.λ., χωρίς να παίρνει υπόψη την αξία των δευτερογενών προϊόντων που παράγονται κατά τη μεταποίηση των πρωτογενών, όπως γιαούρτι, παγωτό κ.τ.λ. Για το υπολογισμό του συγκεκριμένου δείκτη χρησιμοποιήθηκαν δεδομένα από τη βάση δεδομένων REGIO για τη χρονική περίοδο 1989-1995.

Η ταξινόμηση των ευρωπαϊκών περιφερειών βάσει του συγκεκριμένου δείκτη παρουσιάζεται στο Χάρτη 3. Σε περιφέρειες της Φινλανδίας (Siso-Suomi, Pohjois-Suomi), της Γαλλίας (Basse-Normandie, Franche-Comte), της βόρειας Σουηδίας καθώς επίσης και της βόρειας Ισπανίας (Galicia, Asturias) το ποσοστό συμμετοχής του ΑΕΠ της γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας εμφανίζεται πολύ υψηλό σε σχέση με άλλες περιφέρειες. Επίσης, αρκετά υψηλό εμφανίζεται το ίδιο ποσοστό στην Ιρλανδία, την Ουαλία, τη νότια Αγγλία, την ανατολική Γερμανία και τη βόρεια Ιταλία.

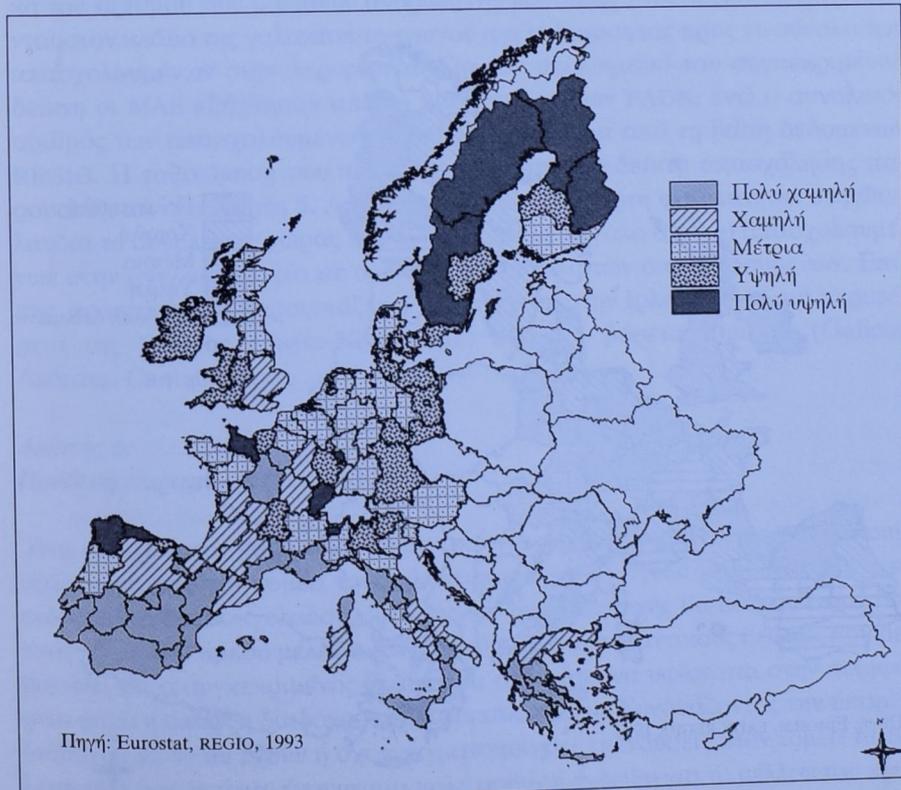
8. Είναι μονάδα μέτρησης της ανθρώπινης εργασίας. Μια ΜΑΕ ορίζεται ως η εργασία που προσφέρεται από κάθε ενήλικο και αρτιμελές φυσικό πρόσωπο σε σύνολο 280 ημερών και 8 ωρών ημερησίως στο οικονομικό έτος, και σε κανονικές συνθήκες υπαίθρου. Η μονάδα αυτή αντιστοιχεί συνήθως σε 2.240 ώρες ανά έτος και είναι γνωστή ως ετήσια ΜΑΕ (ΔΙΓΕΛΠ 1998).

*Δείκτης 4:**Εισόδημα οικογενειακής απασχόλησης των μονάδων της γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας*

Ο συγκεκριμένος δείκτης ορίζεται ως το μέσο Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα ανά Μονάδα Ανθρώπινης (οικογενειακής) Εργασίας (ΜΑΕ).^[8] Είναι

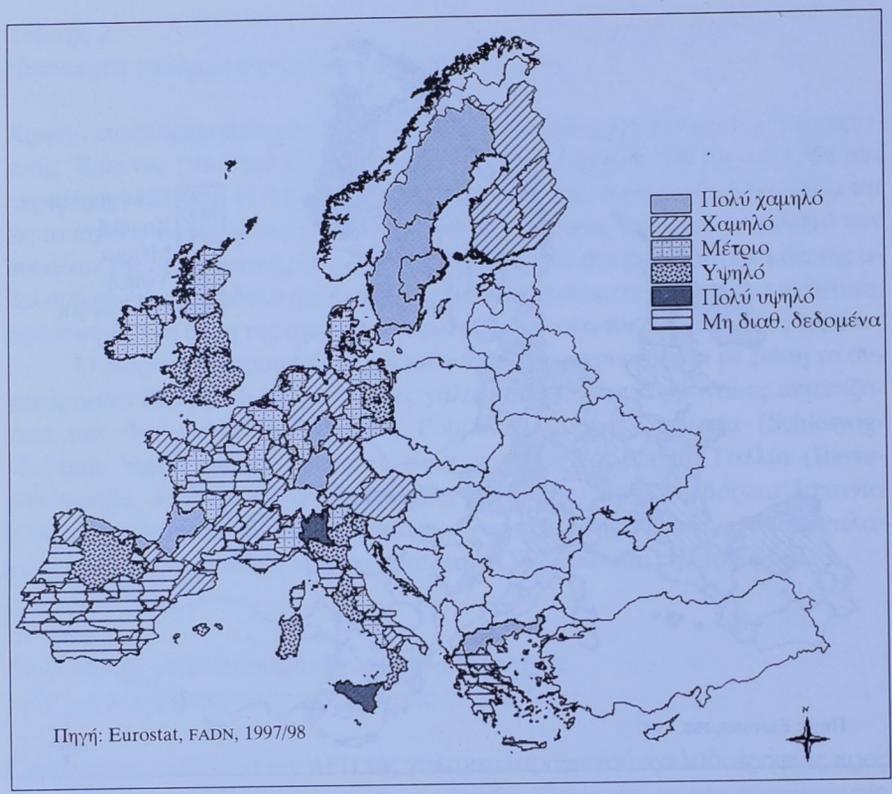

Χάρτης 2.
Ποιότητα αγελαδοτροφικών εκμεταλλεύσεων.

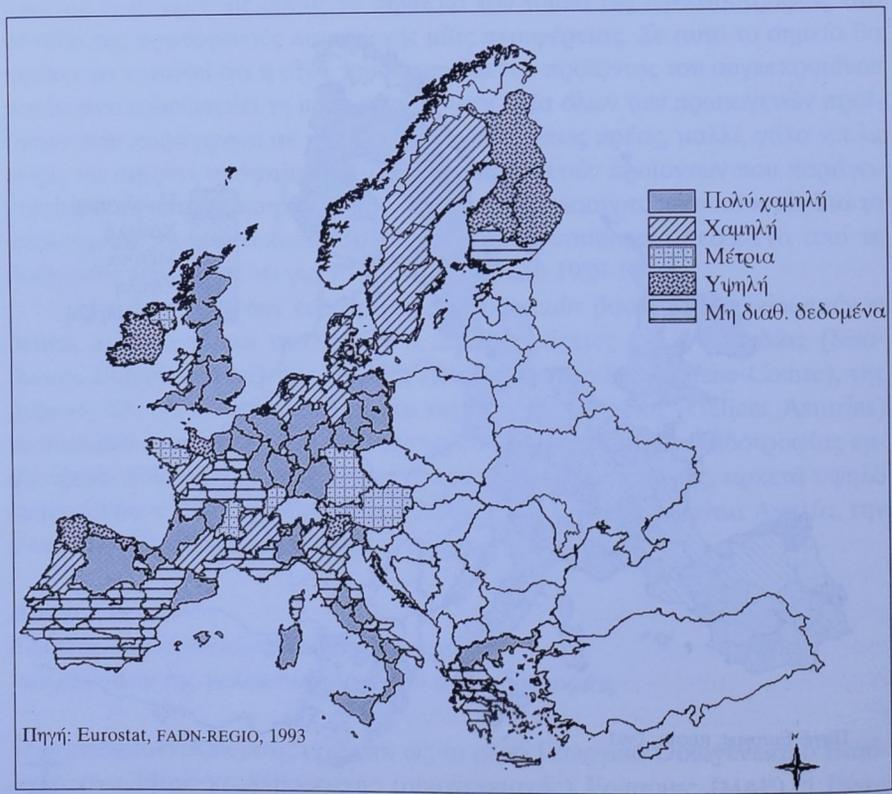

Χάρτης 3.
Συμβολή γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας στην αγροτική οικονομία της περιοχής.

Χάρτης 4.
Εισόδημα οικογενειακής
απασχόλησης
γαλακτοπαραγωγού
αγελαδοτροφίας

Χάρτης 5.
Απασχόληση
στον τομέα της
γαλακτοπαραγωγού
αγελαδοτροφίας.

ένας δείκτης που αφορά καθαρά τη γαλακτοπαραγωγό αγελαδοτροφία και προκύπτει διαιρώντας το μέσο οικογενειακό εισόδημα με το μέσο αριθμό οικογενειακών μονάδων εργασίας που απασχολήθηκαν στην αγελαδοτροφία σε μία συγκεκριμένη περιφέρεια. Η βάση δεδομένων που χρησιμοποιήθηκε για τον υπολογισμό του συγκεκριμένου δείκτη είναι το FADN, ενώ η γεωγραφική ταξινόμηση των ευρωπαϊκών περιφερειών βάσει του συγκεκριμένου δείκτη παρουσιάζεται στο Χάρτη 4. Ο συγκεκριμένος χάρτης μάς δίνει συγκριτικές πληροφορίες για το ύψος του εισοδήματος των παραγωγών και της οικογένειάς τους που ασχολούνται με την αγελαδοτροφία. Ειδικότερα μας πληροφορεί σε ποιες περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι παραγωγοί αμείβονται καλύτερα για την εργασία που παρέχουν, και αποτελεί επίσης μια ισχυρή ένδειξη για το οικονομικό κύρος του κλάδου και την αντίστοιχη προσέλευση του ενδιαφέροντος ενασχόλησης με αυτόν. Υψηλό οικογενειακό εισόδημα δείχνουν να έχουν οι παραγωγοί της κεντρικής και νότιας Αγγλίας, αρκετών περιφερειών της Ιταλίας, μίας περιφέρειας της πρώην Ανατολικής Γερμανίας (Brandenburg) και της περιφέρειας Castilla της Ισπανίας.

Δείκτης 5:

Απασχόληση στον τομέα της γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας

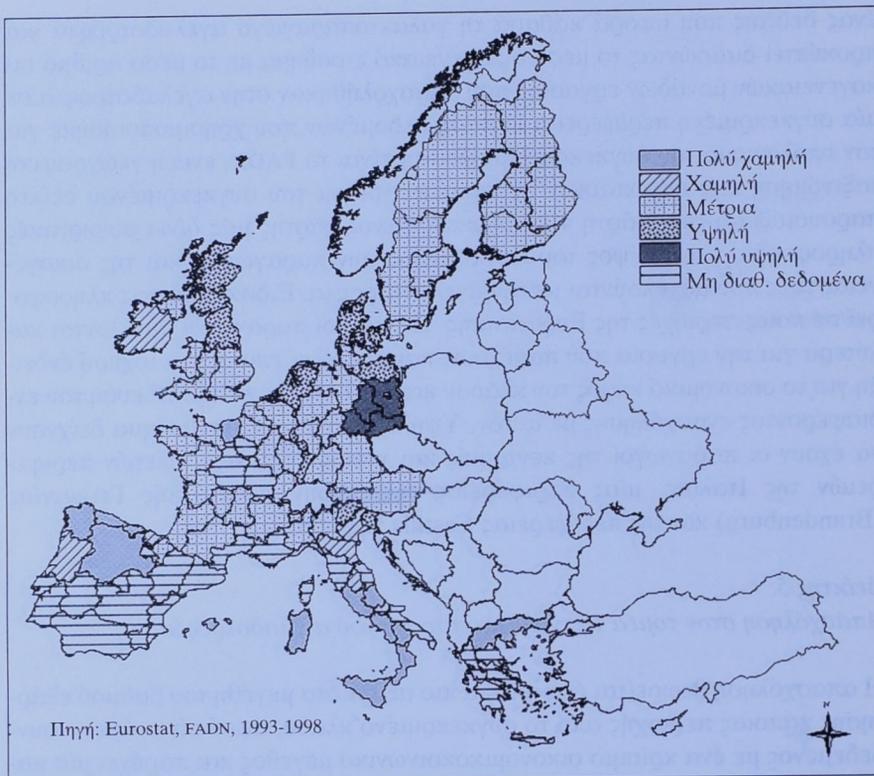
Η απασχόληση θεωρείται ένα από τα πιο αξιόπιστα μεγέθη του βαθμού εξάρτησης κάποιας περιοχής από το συγκεκριμένο κλάδο, αφού είναι άμεσα συνδεδεμένος με ένα κρίσιμο οικονομικοκοινωνικό μέγεθος και παρέχει μία καθαρή εκτίμηση της συμβολής του κλάδου στην ευημερία του πληθυσμού κάθε περιφέρεια. Αριθμητικά ο δείκτης της απασχόλησης υπολογίζεται με το πηλίκο του αριθμού των μονάδων ανθρώπινης εργασίας (MAE) που απασχολούνται στον κλάδο της γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας προς το σύνολο των απασχολουμένων στην περιφέρεια. Για τον υπολογισμό του συγκεκριμένου δείκτη οι MAE εξήχθησαν από τη βάση δεδομένων FADN, ενώ ο συνολικός αριθμός των απασχολουμένων σε κάθε περιφέρεια από τη βάση δεδομένων REGIO. Η ταξινόμηση των περιφερειών βάσει του δείκτη απασχόλησης παρουσιάζεται στο Χάρτη 5. Από το συγκεκριμένο χάρτη φαίνεται ότι στη Φινλανδία το σύνολο της χώρας παρουσιάζει πολύ μεγάλο αριθμό απασχολούμενων στην αγελαδοτροφία σε σχέση με το σύνολο των απασχολούμενων. Επίσης, αρκετά υψηλή παρουσιάζεται η ίδια σχέση στην Ιρλανδία, σε μια περιφέρεια της Γαλλίας (Basse-Normandie) και στη βόρεια Ισπανία (Galicia, Asturias, Cantabria).

Δείκτης 6:

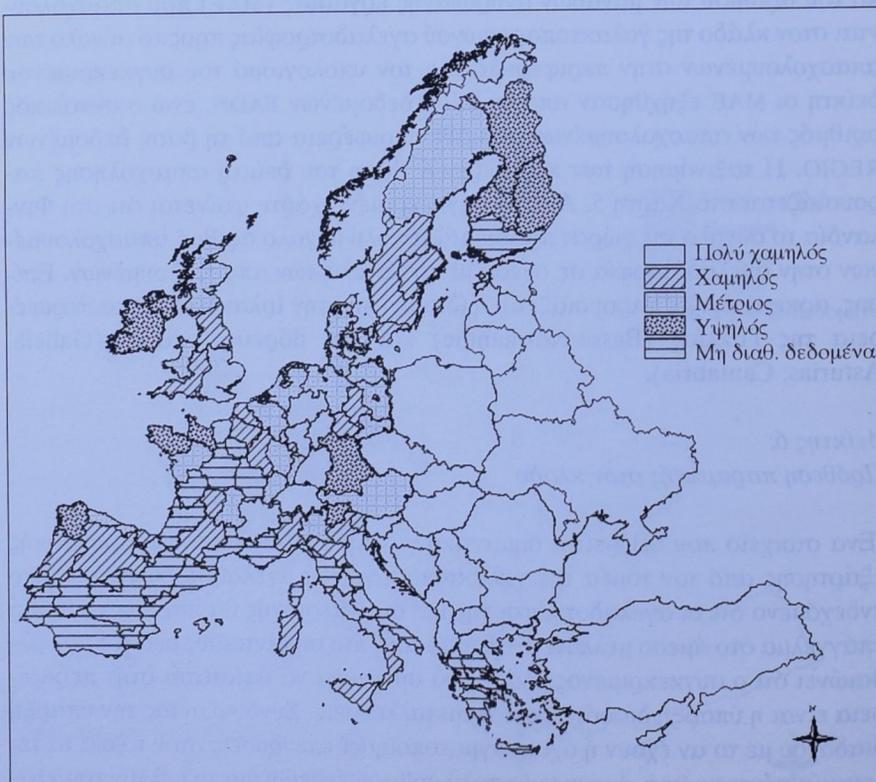
Πρόθεση παραμονής στον κλάδο

Ένα στοιχείο που θεωρείται σημαντικό για την εκτίμηση της περιφερειακής εξάρτησης από τον τομέα της γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας είναι το ενδεχόμενο ότι οι αγελαδοτρόφοι της υπ' όψιν περιοχής θα παραμείνουν στο επάγγελμα στο άμεσο μέλλον. Ένας από τους πιο σημαντικούς δείκτες που βεβαιώνει ότι ο συγκεκριμένος κλάδος θα συνεχίσει να υφίσταται στην περιφέρεια είναι η ύπαρξη διαδόχου στις εκμεταλλεύσεις. Συνδυάζοντας την ύπαρξη διαδόχου με το αν έχουν ή όχι πραγματοποιηθεί επενδύσεις στον τομέα τα τελευταία πέντε χρόνια, έχουμε μία πολύ σοβαρή ένδειξη για το μέλλον του κλά-

Χάρτης 6.
Πρόθεση παραμονής στον κλάδο.

Χάρτης 7.
Συνολικός δείκτης εξάρτησης

δου στην περιφέρεια. Η μη ύπαρξη δεδομένων σχετικά με τον αριθμό και την ηλικία των παιδιών μάς ανάγκασε να αντικαταστήσουμε το δείκτη διαδοχής με εκείνον της ηλικίας του αρχηγού της εκμετάλλευσης. Συνεπώς υποθέτουμε, βασιζόμενοι κυρίως στις συλλεγείσες κατά την επιτόπια έρευνα πληροφορίες, ότι, αν ο αρχηγός της εκμετάλλευσης είναι κάτω των πενήντα ετών και έχει πραγματοποιήσει επενδύσεις τα τελευταία πέντε χρόνια, τότε το ενδεχόμενο παραμονής της εκμετάλλευσης στην παραγωγική διαδικασία είναι αυξημένο. Σε αντίθετη περίπτωση (ηλικιωμένος αρχηγός και μη πραγματοποίηση επενδύσεων), το ενδεχόμενο παραμονής υποθέτουμε ότι είναι πολύ μικρό. Το επίπεδο της πρόθεσης παραμονής του κλάδου στην παραγωγική διαδικασία στο μέλλον παρουσιάζεται για κάθε περιφέρεια στο Χάρτη 6. Για τον υπολογισμό του δείκτη των επενδύσεων από τη βάση του FADN χρησιμοποιήθηκε ο μέσος όρος των πραγματοποιηθεισών επενδύσεων της εξαετίας 1993-1998. Από την ίδια βάση δεδομένων και για το έτος 1998 εξήχθη και η ηλικία του αρχηγού της εκμετάλλευσης.

Σύμφωνα με το Χάρτη 6, οι εκμεταλλεύσεις εκείνες που βρίσκονται στην ανατολική Γερμανία παρουσιάζουν υψηλή πρόθεση να παραμείνουν στην παραγωγική διαδικασία στο μέλλον. Αρκετά υψηλή πρόθεση παραμονής στον ίδιο κλάδο παραγωγής παρουσιάζουν οι παραγωγοί της γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας στη Δανία, στην Ολλανδία, στην βόρεια Αγγλία και στη Σκωτία.

Δείκτης 7:

Συνολικός δείκτης εξάρτησης

Όπως έχει αναφερθεί και στην ενότητα της μεθοδολογίας, ο συνολικός δείκτης εξάρτησης προέκυψε από την ποιοτική ανάλυση όλων των επιμέρους βασικών δεικτών (οικονομικών, κοινωνικών και διαρθρωτικών) για κάθε μία περιφέρεια ξεχωριστά. Όλες οι περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν ταξινομηθεί σε πέντε διαφορετικά επίπεδα εξάρτησης (όσα και οι επιμέρους δείκτες) από «πολύ υψηλό» μέχρι «πολύ χαμηλό» (ενδιαμέσως: «υψηλό», «μέτριο», «χαμηλό») και παρουσιάζονται στο Χάρτη 7. Στον Πίν. 1 παρουσιάζεται ο τρόπος υπολογισμού του συνολικού δείκτη εξάρτησης για τέσσερις μόνο περιφέρειες επιπέδου HARM1 από το σύνολο των 104 περιφερειών για ολόκληρη την Ευρώπη για λόγους οικονομίας του κειμένου.⁹ Οι συγκεκριμένες περιφέρειες του Πίν. 1 (Galicia Ισπανίας, Piemonte Ιταλίας, Auvergne Γαλλίας και Μακεδονία-Θράκη Ελλάδας) επελέγησαν ως χαρακτηριστικά παραδείγματα υπολογισμού του συνολικού δείκτη, εφόσον αντιπροσωπεύουν διαφορετικό βαθμό εξάρτησης από τη γαλακτοπαραγωγό αγελαδοτροφία. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να επαναλάβουμε ότι η μη διάθεση δεδομένων, όπου αυτή διαπιστώνεται, για λόγους που έχουν ήδη εκτενώς εξηγηθεί, είχε ως αποτέλεσμα να μην μπορούμε να αποφανθούμε σχετικά με το επίπεδο εξάρτησης των συγκεκριμένων περιοχών.

Ως προς τις περιφέρειες για τις οποίες είναι δυνατή η εξαγωγή συμπερασμάτων, όπως φαίνεται από το Χάρτη 7, καμία ευρωπαϊκή περιφέρεια δεν εμφανίζεται να είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό εξαρτημένη από τον κλάδο της αγελαδοτροφίας. Παρ' όλα αυτά, εννέα (9) περιφέρειες εμφανίζονται να διαθέτουν μια συγκριτικά ισχυρή σύνδεση με το συγκεκριμένο κλάδο. Στις υπόλοιπες περιφέρειες ο βαθμός εξάρτησής τους από την αγελαδοτροφία είναι είτε πολύ χαμηλός είτε μέτριος. Οι περιφέρειες που εμφανίζονται να εξαρτώνται

9. Ο Πίνακας με το σύνολο των ευρωπαϊκών περιφερειών είναι στη διάθεση κάθε ενδιαφερομένου μετά από σχετική αίτηση προς τους συγγραφείς.

Πίνακας 1.
Υπολογισμός συνθετικού δείκτη εξάρτησης.

ΔΕΙΚΤΕΣ	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ	Galicia (ΙΣΠΑΝΙΑ)	Auvergne (ΓΑΛΛΙΑ)	Piemonte (ΙΤΑΛΙΑ)	Μακεδονία- Θράκη (ΕΛΛΑΔΑ)
1. Σημασία του πρωτογενούς τομέα		μέτρια	μέτρια	χαμηλή	υψηλή
2. Πυκνότητα αγελαδοτροφικών εκμεταλλεύσεων		υψηλή	υψηλή	χαμηλή	πολύ χαμηλή
3. Συμβολή της γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας στην αγροτική οικονομία της περιοχής		πολύ υψηλή	υψηλή	μέτρια	χαμηλή
4. Εισόδημα οικογενειακής απασχόλησης των μονάδων της γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας		χαμηλό	χαμηλό	μέτριο	πολύ χαμηλό
5. Απασχόληση στον τομέα της γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας		υψηλή	μέτρια	πολύ χαμηλή	πολύ χαμηλή
6. Πρόθεση παραμονής στον κλάδο		πολύ χαμηλή	μέτρια	μέτρια	πολύ χαμηλή
7. Συνολικός δείκτης εξάρτησης		υψηλή	μέτρια	χαμηλή	πολύ χαμηλή

10. Ολόκληρη η χώρα της Ιρλανδίας χαρακτηρίζεται ως μία και μοναδική περιφέρεια επιπέδου NARM1, όπως και το Βέλγιο, η Αυστρία, η Ολλανδία, το Λουξεμβούργο και η Δανία.

από τη γαλακτοπαραγωγή αγελαδοτροφία βρίσκονται στη Φινλανδία (Siso-Suomi, Pohjois-Suomi, Pohjanmaa), στη Γαλλία (Basse-Normandie και Bretagne), στην Ισπανία (Galicia), στη Μεγάλη Βρετανία (Northern Ireland) και στην Ιρλανδία.^[10]

3. Συζήτηση - συμπεράσματα

Γενικότερα μιλώντας, μια σημαντική ένδειξη της χρησιμότητας της προτεινόμενης μεθοδολογίας είναι ότι τα ανωτέρω αποτελέσματα αντιστοιχούν, σε ικανοποιητικό βαθμό, στην πραγματικότητα την οποία επιδιώκουν να απεικονίσουν. Αυτή είναι η διαπίστωσή μας από τη διασταύρωση της αξιολόγησης των αποτελεσμάτων, στο ειδικό σεμινάριο των εμπειρογνομόνων σε θέματα κτηνοτροφίας και από τη σχετική διεθνή βιβλιογραφία. Συνεπώς, μπορεί να χρησιμοποιηθεί, όπου φυσικά παράγει αποτελέσματα, ως ένα αξιόπιστο εργαλείο σχεδιασμού και υποστήριξης αποφάσεων συνδεδεμένων με την αγροτική πολιτική του υπό συζήτηση τομέα. Ειδικότερα, προκύπτουν ορισμένες ενδιαφέρουσες πληροφορίες σχετικά με την κοινωνικοοικονομική εξάρτηση συγκεκριμένων περιφερειών της Ε.Ε. από τη γαλακτοπαραγωγή αγελαδοτροφία. Έτσι, για παράδειγμα, στη περίπτωση της Φινλανδίας η γαλακτοπαραγωγός αγελαδοτροφία συνεισφέρει πάνω από το 80% του ΑΕΠ του πρωτογενούς τομέα, και οι αντίστοιχες αγελαδοτροφικές εκμεταλλεύσεις αποτελούν περίπου το ένα τρίτο του συνολικού αριθμού των αγροτικών εκμεταλλεύσεων της χώρας (Heikkila 2001). Ο εκτατικός προσανατολισμός των αγελαδοτροφικών συστημάτων (πυκνότητα ζωικού κεφαλαίου μόλις 0,28 Ζωικές Μονάδες ανά εκτάριο) καθώς και η ύπαρξη υψηλής βοσκοϊκανότητας φυσικών βοσκοτόπων προσδίδουν στο συγκεκριμένο κλάδο ένα σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι του υπόλοιπου πρωτογενούς τομέα.

Στις πεδινές περιοχές Bretagne και Normandie κυριαρχούν οι επιχειρη-

Γαλακτοπαραγωγός
αγελαδοτροφία
εκτατικής μορφής
στην Ιρλανδία.

ματικού τύπου εντατικές εκμεταλλεύσεις με παράλληλη καλλιέργεια σημαντικών εκτάσεων αραβόσιτου για την ιδιοπαραγωγή ζωοτροφών. Η αυξημένη πυκνότητα των γαλακτοπαραγωγικών εκμεταλλεύσεων στις συγκεκριμένες περιοχές, καθώς και η ένταξή τους σε ένα πλαίσιο στενής συνεργασίας με μια ισχυρή τοπική μεταποιητική βιομηχανία αυξάνουν σημαντικά την προστιθέμενη αξία του τελικού προϊόντος και εξασφαλίζουν υψηλό βαθμό απασχόλησης.

Όσον αφορά την περίπτωση της Galicia, στην Ισπανία, η ασυνήθιστα υψηλή σχετικά με την υπόλοιπη χώρα συγκέντρωση γαλακτοπαραγωγικών αγελαδοτροφικών εκμεταλλεύσεων αποτελεί, σύμφωνα με τους ειδικούς, μια πάρα πολύ ισχυρή ένδειξη της σημαντικότητας του κλάδου. Ας μην ξεχνάμε επίσης ότι η περιοχή έχει μια παράδοση αιώνων στην αγελαδοτροφία, κάτι το οποίο προσδίδει στο συγκεκριμένο κλάδο μια ιδιαίτερη πολιτιστική και κοινωνική σημασία.

Στην Ιρλανδία οι γαλακτοπαραγωγικές αγελαδοτροφικές μονάδες, εκτός του ότι είναι μεγαλύτερες σε μέγεθος και περισσότερο εντατικές από τις υπόλοιπες γεωργικές εκμεταλλεύσεις, παράγουν επίσης περισσότερο από το ένα τρίτο του ΑΕΠ του πρωτογενούς τομέα και συμμετέχουν κατά 62% στις συνολικές επενδύσεις οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στη γεωργία (Burke & Roche 2000). Επίσης, λόγω του υψηλού εισοδήματος που εξασφαλίζουν (αρκετά πάνω από το μέσο όρο) και τις υφισταμένες ευνοϊκές εδαφοκλιματικές συνθήκες (ύπαρξη μεγάλων σε έκταση και υψηλών αποδόσεων φυσικών βοσκοτόπων), έχουν ένα αναμφισβήτητο συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι των υπολοίπων ανταγωνιστικών κλάδων του πρωτογενούς τομέα.

Ταυτόχρονα όμως υπάρχει ένας αριθμός περιφερειών στις οποίες η ακολουθούμενη μεθοδολογία δεν κατάφερε να προσδιορίσει με ακρίβεια το βαθμό εξάρτησής τους από τη γαλακτοπαραγωγό αγελαδοτροφία. Για παράδειγμα, παρόλο που γνωρίζουμε, μέσω της διεθνούς βιβλιογραφίας και της γνωμάτευσης ειδικών εμπειρογνομόνων, ότι στη βόρεια Ιταλία, και πιο συγκεκριμένα στη Lombardia και την Emilia-Romagna, είναι εγκατεστημένη μια

ιδιαίτερα αναπτυγμένη αγελαδοτροφική δραστηριότητα, οι ανωτέρω περιφέρειες απεικονίζονται στο Χάρτη 7 ως μέτρια εξαρτημένες από το συγκεκριμένο κλάδο παραγωγής. Αυτό συμβαίνει διότι η μεθοδολογία δεν είναι σε θέση να ανιχνεύσει και να αξιολογήσει την ύπαρξη μιας ισχυρής δικτύωσης με τη μεταποιητική βιομηχανία, την παραγωγή και εμπορία τοπικών γαλακτοκομικών προϊόντων (ειδικώς συσχετιζόμενη με τα προϊόντα ονομασίας προέλευσης Parmiggiano Reggiano και Grana Padano) καθώς και την επιρροή που ασκούν οι εμπλεκόμενοι φορείς (παραγωγοί, μεταποιητές/βιομήχανοι και μη κυβερνητικοί οργανισμοί) στη διαμόρφωση μιας δυναμικής τοπικής αγροτικής ανάπτυξης. Στο ερώτημα γιατί η προτεινόμενη μεθοδολογία παρουσιάζει κενά κατά την εφαρμογή της έχει ήδη δοθεί απάντηση. Με την παρούσα εργασία, πέραν των όποιων πρακτικών ωφελειών μπορούν να προκύψουν από την προτεινόμενη μεθοδολογία, αυτό που θελήσαμε να δείξουμε είναι ότι υπάρχουν εγγενείς ελλείψεις ή, με μια άλλη διατύπωση, «σιωπές» στις διαθέσιμες βάσεις δεδομένων, σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτές οι σιωπές αποδεικνύονται ιδιαίτερα ενοχλητικές όταν επιχειρείται, όπως επιβάλλουν πλέον οι νέες κοινωνικές απαιτήσεις για τη ζωική παραγωγή, η ενσωμάτωση στο σχεδιασμό της ειδικής αλλά και της γενικότερης αγροτικής πολιτικής στοιχείων κοινωνιολογικής και περιβαλλοντικής φύσεως. Στην εργασία μας προσπαθήσαμε, ακριβώς, να υπερβούμε αυτή την αδυναμία, εξετάζοντας την κοινωνικοοικονομική εξάρτηση των περιφερειών της Ε.Ε. από ένα συγκεκριμένο κλάδο, τη γαλακτοπαραγωγό αγελαδοτροφία. Όπως αντιλαμβάνεται ο αναγνώστης, ο οποίος κατανοεί τη σημασία της διαθέσιμης ποιότητας και ποσότητας των βάσεων δεδομένων που εξετάσαμε, για τη λήψη περισσότερο ενήμερων αποφάσεων σε κρίσιμους τομείς της ευρωπαϊκής αγροτικής οικονομίας, πολλά πρέπει να γίνουν ακόμη προς αυτή την κατεύθυνση. Όσα εδώ εξετάθησαν ελπίζουμε ότι είναι μια συμβολή στην κατανόηση του προβλήματος, αποτελώντας συγχρόνως ένα πρώτο βήμα επίλυσής του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βαΐου, Ν., Χατζημηχάλης, Κ. (1997), *Με τη ραπτομηχανή στην κουζίνα και τους Πολωνούς στους αγρούς. Πόλεις, περιφέρειες και άτυπη εργασία*, Αθήνα: Εξάντας.
- Baldock, D., Beaufoy, G., Bennet, G., Clark, J. (1993), *Nature Conservation and New Directions in the Common Agricultural Policy*, Institute for the European Environmental Policy.
- Beaufoy, G., Baldock, D., Clark, J. (1994), *The Nature of Farming: Low Intensity Farming Systems in Nine European Countries*, Institute for the European Environmental Policy.
- Bignal, E. (2000), *The Environmental Impact of Dairy Production in the E.U.: Practical Options for the Improvement of the Environmental Impact*, CEAS Consultants (Wye) Ltd., Centre for European Agricultural Studies and The European Forum on Nature Conservation and Pastoralism.
- Bove, J., Dutour, F. (2001), *The World Is not for Sale. Farmers against Junk Food*, New York / London: Verso Press.
- Burke, T., Roche, M. (2000), *National Farm Survey*, Dublin: Teagsac.
- CEC (1989a), «Commission Decision 89/651/EEC», *Official Journal*, L391-1989.
- CEC (1989b), *FADN, An A to Z of Methodology*, Brussels: Commission of the European Communities.

- CEC (2000), «Regional Socio-economic Studies on Employment and the Level of Dependency on Fishing», *Lot. No. 23 Coordination and Consolidation Study*, Commission of the European Communities, DG for Fisheries.
- Δίκτυο Γεωργικής Λογιστικής Πληροφόρησης (ΔΙΓΕΛΠ) - (RICA) - (FADN) (1998), *Βασικές οικονομικές εξελίξεις των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1993-1995*, Υπουργείο Γεωργίας (Διεύθυνση Γεωργικών Εφαρμογών), Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Τμήμα Γεωργικής Οικονομίας, Φροντιστήριο Γεωργικής Οικονομίας).
- Deblitz, C. (1999), «The International Farm Comparison Network (IFCN). Bridging the Gap between Farmers, Science and Policy», στο Williams, S. M., Wright, I. A. (επιμ.), *ELPEN Proceedings of Two International Workshops*, Macaulay Land Use Research Institute.
- ΕΛΟΓ (2001), <http://www.elog.gr>.
- European Commission (1997), «Situation and Outlook of Dairy Sector», *CAP 2000 Working Document*, Directorate-General for Agriculture (DG VI).
- Fennell, R. (1997), *The Common Agricultural Policy: Continue and Change* (ελληνικά), Oxford / London: Clarendon Press.
- Fischler, F. (2001), WTO Negotiations and Development, FAO Ministerial Conference, Δελτία τύπου της Επιτροπής.
- Goss, J. (1991), «Marketing the New Marketing. The Strategic Discourse of Geographical Information Systems», στο Pickles, J. (επιμ.) (1995), *Ground Truth. The Social Implications of Geographical Information Systems*, New York: The Guilford Press.
- Heikkila, A. M. (2001), «Classification and Location of Finish Livestock and Dairy Systems», στο Bunce, R. G. H., Perez-Soba, M., Elbersen, B. S., Prados, M. J., Andersen, E., Bell, M., Smeets, P. J. A. M. (επιμ.), *Examples of European Agri-environment Schemes and Livestock Systems and Their Influence on the Spanish Cultural Landscape*, Alterra-rapport 309, ISSN 1566-7197.
- Jenks, G. F. (1977), *Optimal Data Classification for Choropleth Maps*, Occasional paper No 2, Department of Geography, University of Kansas.
- Jenks, G. F. (1971), «Error on Choropleth Maps: Definition, Measurement, Reduction», *Annals* (Association of American Geographers), 61.
- Kalantaridis, C., Labrianidis, L. (1999), «Family Production and the Global Market: Rural Industrial Growth in Greece», *Sociologia Ruralis*, 30 (2).
- Λουλούδης, Λ., Γεωργιάδου, Β., Σταυρακάκης, Γ. (1999), *Φύση, κοινωνία, επιστήμη στην εποχή των «τρελών αγελάδων». Διακινδύνευση και αβεβαιότητα*, Εκδόσεις Νεφέλη.
- Lowe, P., Brouwer, F. (2000), «Agenda 2000: A Wasted Opportunity?», στο Lowe, P., Brouwer, F. (επιμ.), *The CAP Regimes and the European Countryside*, CABI International, U.K.
- Μουσιδης, Α., Ντύκεν, Μ. Ν. (1999), «Περισστικός αγροτικός χώρος στην Ελλάδα: Το παράδειγμα της Αττικής», στο Κασίμης, Χ., Λουλούδης, Λ. (επιμ.), *Η ελληνική αγροτική κοινωνία στο τέλος του εικοστού αιώνα*, Εκδόσεις Πλέθρον.
- Pezaros, P. D. (2000), *Effective Implementation of the Common Agricultural Policy: The Case of the Milk Quota Regime and the Greek Experience in Applying It*, European Institute of Public Administration.
- Soba, M. P., Mucher, C. A., Elbersen, B. S., Godeschalk, F. E., Roos, J. (2001), «The Allocation of Dairy Systems in the 15 Countries of the European Union Based on Farm Statistics and Land Cover: A Case Study from the Netherlands», στο Bunce, R. G. H., Perez-Soba, M., Elbersen, B. S., Prados, M. J., Andersen, E., Bell, M., Smeets, P. J. A. M. (επιμ.), *ό.π.*
- Zervas, G., Louloudis, L., Dimopoulos, D. (2000), «A Comparative Description of Recent Developments in Greek Livestock Systems: The Cases of Sheep/Goat, Beef and Dairy Sector», στο Bunce, R. G. H., Perez-Soba, M., Elbersen, B. S., Prados, M. J., Andersen, E., Bell, M., Smeets P. J. A. M. (επιμ.), *ό.π.*